

دوفصلنامه بین المللی تحقیقات حقوق قضایی

License Number: ۸۶۲۲۷ Article Number: Y۴N۵۱۲۴۸۸۲ ISSN-P: ۲۷۱۷-۱۱۳۲

بررسی تغییر جنسیت و پیامدهای ناشی از آن

(تاریخ دریافت ۱۴۰۲/۰۳/۱۷، تاریخ تصویب ۱۴۰۲/۰۸/۱۲)

دکتر مریم شیریان نسل

استاد یار، گروه حقوق جزا و جرم شناسی، مرکز تحقیقات حقوق، واحد مراغه، دانشگاه آزاد اسلامی مراغه، ایران.

حامد احمر میاندوآب

دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه حقوق جزا و جرم شناسی، مرکز تحقیقات حقوق، واحد مراغه، دانشگاه آزاد اسلامی مراغه، ایران.

چکیده

هدف از این پژوهش بررسی تغییر جنسیت در افراد دوجنسه و پیامدهای ناشی از آن می باشد این پژوهش به صورت توصیفی-تحلیلی بوده و جمع آوری داده ها و اطلاعات با مراجعه به متون و منابع کتابخانه ای و اینترنتی می باشد و براساس یافته های این پژوهش ماده های قانونی که نسبت به این موضوع باید وجود داشته باشد بسیار اندک می باشد که در این زمینه خلا قانونی بسیار مشهود بوده چرا که بحث تغییر جنسیت موضوع مهم و در بردارنده آثار و احکام وسیعی می باشد که باید امعان نظر قانونگذار ایران قرار گیرد و ذهنیت جامعه و عرف نسبت به این افراد، که در به وجود آمدن آن خود نقشی نداشته اند با اطلاع رسانی و آموزش در این زمینه تغییر یابد تا پذیرای این افراد باشند و از منزوی شدن و فشارهای روحی و روانی بر آنان کاسته شود و آنان را از افکار منفی دور کنند تا سبب آسیب به خودشان نشوند، و زمینه یک زندگی عادی برای آنها فراهم شود.

واژگان کلیدی: تغییر جنسیت، دوجنسه، ممسوح، مشروعیت



مقدمه

با توجه به پیشرفت علم پزشکی و ایجاد ذهنیتی مثبت از افراد مبتلا به اختلال جنسی و درک و شناخت هویت جنسی خودشان که دچار مشکل شده اند و خود را به عنوان جنس مخالف در تصور خود می شناسند و همچنین مورد قبول قرار دادن این افراد در جامعه عرف های پیشین را تغییر داده و بر تفکرات سنتی که عرف از این اشخاص داشتند را تغییر داده تا آنان را به عنوان یک بیمار که در به وجود آمدن بیماری خود نقشی نداشته اند را مورد قبول جامعه و خانواده ها قرار دهند «هویت جنسی بعنوان قسمت عمده ای از هویت هر فرد شناخته شده و تصویری است که هر فرد بعنوان مرد یا زن از خود دارد و خود را به عنوان آن جنس می شناسد» (جنابی قدس؛ ۱۴۰۰ : ۶۱) دیدی که در جوامع اسلامی علی الخصوص کشور ایران در عرف و خانواده ها نسبت به این افراد به دلیل عدم شناخت روحیات روانی و مسائل فیزیولوژیکی این افراد وجود دارد نگارنده را مُصر بر تبیین وضعیت این افراد در دید خود و خانواده و اجتماع برای معرفی این افراد و کاستن دید منفی افراد از آنها واداشته است. «با اینکه پیدایش افراد دوجنسیتی را نمی توان به زمان و دوره خاص منتسب نمود ولی می توان گفت عوامل مختلفی می تواند در حدوث حالت دو جنسی در انسان ها نقش داشته باشد از جمله منطقه و محیط زیست انسان ها و محل زندگی افراد آب و هوا و منطقه و نوع تغذیه را می توان جزء این عوامل دانست و در حال حاضر و امروزه، مصرف داروهای شیمیایی، عوامل عصبی و امواج مغناطیسی، مخصوصاً امواج مصنوعی موجود در فضای کره زمینی و محل زیست افراد می تواند در این حادثه نقش فراوانی داشته باشد» (امامی؛ ۱۳۹۸ : ۱۲) «اگر کسانی که دچار اختلالات هویت جنسی هستند درمان نشوند چه بسا راه های خطرناکی مثل خودکشی را تجربه خواهند کرد با توجه به آنچه گفته شد می توان گفت که اختلال هویت جنسی دارای دو جزء است (همانند سازی قوی و مستمر با جنس مقابل) و (شواهد ناراحتی مداوم شخص از جنسیت خود) یا احساس نامتناسب بودن در نقش جنسیتی خود». (سادات موسوی مبارکه؛ ۱۳۹۷ : ۱۱۷) «مراد از تغییر جنسیت قطع آلت تناسلی و ایجاد حفره به جای آن نیست تا مرد بعد از عمل جراحی شبیه



زن شود یا زن تبدیل به مرد شود. چون که چنین کاری موجب تغییر جنسیت نمی شود بلکه مقصود آن است که هویت و جنسیت مرد یا زن به کلی تغییر یابد» (کاوایانی فرد؛ ۱۴۰۰ : ۱۲۴) کیفیت زندگی به طور کلی عمدتاً در حوزه سلامت جسمانی، سلامت روانشناختی، روابط اجتماعی و محیط زندگی مورد بررسی قرار می گیرد. سلامت جنسی فرد تراجنسیتی به علت فقدان ویژگی های جسمانی جنس مطلوبشان دچار اختلال شده نتایج برخی مطالعات نیز حاکی از سلامت جسمانی پایین تر افراد تراجنسیتی با افراد عادی می باشد (Raeesi, ۲۰۰۴). «در مطالعات موجود به منظور بررسی سلامت روان افراد تراجنسی، شیوع انواع متفاوت آسیب های روانی اعم از افسردگی، افکار پارانوئیدی، اضطراب، هراس و..... محرز می باشد». (Asghari, ۲۰۰۷, ۶۲) «اما نتایج مطالعه Dhiordan و همکاران (۲۰۱۶) نشان دهنده آن است که کیفیت زندگی افراد تراجنسی در بررسی یک سال پس از عمل جراحی، با وجود ارتقاء چشمگیر در حوزه های روانشناختی، در سه حوزه سلامت عمومی محدودیت نقش و محدودیت های جسمی پایین تر از سایرین گزارش شده است» (۱۳ : ۲۰۱۶; da). در مطالعه ای دیگر توسط Lawrence در مطالعه خود بیان می دارد که در ارزیابی کیفیت زندگی بعد از عمل جراحی، اعم از هورمون درمانی تجربه آزمون زندگی واقعی، روان درمانی مصرف دارو، حمایت خانوادگی وضعیت تاهل قبل از عمل، گرایش جنسی و سنی که در آن عمل صورت گرفته و وضعیت کلیه این فاکتورها برای مثال طول مدتی که برای فرد قبل از عمل جراحی، در قالب جنس دلخواه در جامعه زندگی کرده است (آزمون واقعی) رابطه مثبت و مستقیم با میزان رضایت از تصور بدنی و شادمانی پس از عمل جراحی دارد همچنین میزان و تعداد جلسات روان درمانی که فرد بیش از عمل در آن شرکت داشته نیز با کیفیت زندگی پس از عمل رابطه معکوس دارد. (Lawrence; ۲۰۰۳) «در مطالعه ای دیگر Weyers تراجنسی پس از عمل جراحی تطبیق جنسیت که متعهد به روابط عاطفی پایدار بودند نمرات بهتری را در حوزه نشاط عملکرد اجتماعی و سلامت روانی در مقایسه با زنان مجرد نمودند» (جنابی قدس، ۱۴۰۰ : ۷۰).



بخش اول: تاریخچه تغییر جنسیت در ایران

«در ایران تاریخچه شناسایی این افراد به سال ۱۹۸۵ (۱۳۴۲) ش بر می گردد که فردی به نام فریدون ملک آرا در مجموعه نامه هایش به امام خمینی (ره) می نویسد که همواره فکر می کند یک زن است. امام خمینی در اولین پاسخ به او می نویسد که او باید سعی کند وظایف مردانه را به جای آورد، همه به او توصیه می کنند مجدداً نامه ای برای امام بنویسد که در این زمان او موفق می شود با امام ملاقات کند و در این ملاقات خواهان صدور مجوز شرعی جهت تغییر جنسیت می شود» (یزدان پناه؛ ۱۳۹۰: ۴) در مکتوبات دیگر اینگونه بیان شده که می گوید «حضرت امام در دوران تبعید خود در کشور ترکیه در سال ۱۳۴۲ کتاب تحریر الوسيله را در دو جلد نوشته و در انتها جلد دوم احکام مسئله را به مباحث تغییر جنسیت اختصاص داده اند، قبل از حضرت امام هیچ فقیهی در باب این مسئله مطلبی را بیان نکرده بود ایشان در سال ۱۳۴۷، کتاب تحریر الوسيله را در نجف اشرف به چاپ رساندند. اول داستان تلاش (مریم خاتون ملک آرا) است به عنوان اولین تراجنسی شناخته شده ایرانی پیش می آید که در سال ۱۳۶۳ از امام خمینی مجوز تغییر جنسیت می گیرد و موانع شرعی را پشت سر می گذارد» (سادات موسوی مبارکه؛ ۱۳۹۷: ۱۲۲). رفع مشکلی که در این پژوهش هدف اصلی ما است شناساندن هویت جنسی افراد دوجنسه و ممسوح به جامعه تا قضاوت صحیح و درستی نسبت به این افراد داشته باشند و همچنین باعث منزوی شدن این اشخاص نشود. لذا اینان بیمارانی هستند که در آن هیچ نقشی نداشته و قابل ملامت نمی باشند که تفصیلاً در این مقاله در مورد بیماری و جنسیت این اشخاص توضیح داده شده است.

بخش دوم: مفهوم شناسی متغیرهای پژوهش

بند اول: تعریف جنسیت

جامعه شناسان قائل به تمایز بنیادین میان دو مفهوم جنس و جنسیت هستند «آنان جنسیت را در واقع مجموعه انتظاراتی می دانند که در موقعیتی معینی به زن و مرد نوعی می گویند که چگونه باید رفتار کنند پس اصطلاح جنس، بر تفاوت های بیولوژیک میان زن و مرد دلالت دارد حال آنکه جنسیت



ناظر بر ویژگی های شخصی و روانی است که معمولاً آنها را تعیین می کند» (ویسی، ۱۳۹۵ : ۴-۵).

بند دوم: مفهوم لغوی و اصطلاحی تغییر جنسیت

«عبارت تغییر جنسیت از دو کلمه تغییر) و (جنسیت) تشکیل شده است (تغییر) کلمه ای عربی می باشد که مصدر متعدی از باب تفعیل در لغت، گردانیدن، دگرگونه ساختن، از حال وضع خود به حال و وضع دیگر در آوردن و غیر همگن شدن است (غیر الشیء : جعله غیر ماکان و حوله و بدله بغیره) یعنی قرار دادن آن را غیر از آن چیزی که بود و آن را تبدیل و تحویل به غیرش نمودن، تغییر چه فارسی و چه عربی، عبارت است از هر گونه تبدیل و جابه جایی که در وضعیت فعلی با وضعیت سابق متفاوت باشد البته تغییر ممکن است مربوط به اشیاء یا حیوان و یا انسان باشد. بنابراین در علوم مختلف تغییر مفاهیم متفاوت دارد. تغییر زن به مرد یا تغییر مرد به زن از سیستم تغییرات شیمیایی یا فیزیکی جدا است» (ملک زاده؛ ۱۳۹۷ : ۷۱).

بند سوم: کسانی که می توانند تغییر جنسیت دهند

- هر مافرودیسیم (دو جنس)

هر مافرودیسیم کسانی هستند که به قول مرحوم شهید اول که فرموده است (من له مال الرجل و مال النساء) یعنی شخصی که دارا می باشد آنچه (آلتی که) برای مردان است و آنچه (آلتی که) برای زنان است و در تحریر الوسيله آمده (من کانت له آله الرجال و النساء معاً فهو خنثی) یعنی کسی که آلتین (زن و مرد) را دارد خنثی می باشد. خنثی خود تقسیم می شود به :

- خنثی مشکل (خنثی ممسوح)

خنثی مشکل وضعیت شخصی است که نه می توان او را ملحق به مرد دانست و نه می توان او را ملحق به زن دانست (ممسوح)، ممسوح شخصی که نه آلت تناسلی مرد را دارد و نه آلت تناسلی زن را دارد یعنی آلت تناسلی هیچ یک از دو جنس را ندارد.



- خنثی غیر مشکل (خنثی ظاهر)

خنثی غیر مشکل (خنثی ظاهر) وضعیت شخصی است که براساس علایم تعیین شده در شرع یا قانون بتوان او را به یکی از دو جنس مرد یا زن ملحق دانست.

- ترنس سکشوال

«حالت کسی است که دارای جنسیت مشخص و معینی است، ولی قویاً اعتقاد دارد که او ملحق به جنس مخالف است رفتارش را با جنس مخالف خود مطابقت می دهد و سعی می کند که با استفاده از امکانات پزشکی و جراحی، جسم خود را نیز مطابق جنس مطلوب در آورد و شناسنامه خود را عوض کند در تعریفی دیگر ترنس سکشوالیسم کسی است که جنس روانی وی با سایر ملاک های تعیین جنس، یعنی جنس کروموزومیک، هورمونال و آناتومیک او در تعارض است چنین شخصی خود را قربانی یک اشتباه نابخشودنی طبیعت با پدر و مادر تلقی می کند زیرا از نظر وی در شکل زن متجلی شده است لذا این فرد سعی می کند که چاره ای برای معالجه این نقص یا برطرف ساختن این عدم انطباق بیابد». (کاوایانی فرد؛ ۱۴۰۰ : ۱۲۳) لذا افراد فوق می توانند تغییر جنسیت داده و به جنسیتی که با بدن او منطبق است در آید.

- روش های تغییر جنسیت

اصولاً تغییر جنسیت در علم پزشکی به دو روش انجام می شود روش اول مورد استفاده هورمون درمانی می باشد و روش دوم تغییر جنسیت به روش عمل جراحی است.

- ادله فقهی جواز تغییر جنسیت

در آیه ۷۸ سوره حج خداوند متعال می فرمایند (و ما جعل علیکم فی الدین من حرج) و قرار ندادیم برای شما در این دین حرج و مشقت و سختی، این آیه شریه به صراحت از نفی حکم حرجی و مشقت بار در دین مبین اسلام سخن می گوید بنابراین و با توجه به اینکه عدم تغییر جنسیت برای افراد ترنس مشقت بار و حرجی است از دیدگاه اسلام تغییر جنسیت مجاز شمرده می شود چه اینکه در



آیین اسلام با هیچ حکم حرجی موافقت ندارد. و همچنین جواز تغییر جنسیت با استناد به اصل حلیت و اصل اباحه، آیت الله سید محسن خرازی در مورد اصل اباحه می گوید (مقتضی اصله الحلیه و اصله البرائة هو الجواز) مفاد اصل حلیت و اصل برائت، جواز تغییر جنسیت است، بر طبق اصله الباحه، اصل بر جواز تصرفات است مگر دلیلی بر ممنوعیت وجود داشته باشد پس از آنجایی که دلیلی بر حرمت تغییر جنسیت وجود ندارد بنابراین تغییر جنسیت جایز است. (سبحانی؛ ۱۳۹۱: ۷۵).

بخش سوم: بررسی نظریات موجود در مورد تغییر جنسیت

- نظریه ممنوعیت تغییر جنسیت (دیدگاه اول)

«یکی از دلایل نظریه ممنوعیت تغییر جنسیت، عبارت است از اینکه مجاز بودن تغییر جنسیت مستلزم مجاز بودن برداشت و از بین بردن اعضای است که از بدن شخص موضوع تغییر جنسیت برداشته می شود تا اعضای مصنوعی جنسیت مخالف در جای آن گذاشته شود. در حالی که، حرمت و ممنوعیت از بین بردن اعضای بدن از ضروریات است و کسی نمی تواند با از بین بردن عضوی از بدن خود به خویش یا با از بین بردن اعضاء بدن دیگری به او صدمه وارد کند، در نتیجه تغییر جنسیت عملی نامشروع است» (مدنی تبریزی؛ ۱۴۱۶ ه ق : ۴۹).

- نظریه مشروعیت تغییر جنسیت (دیدگاه دوم)

«در مقابل نظریه مخالف پیشین نظریه دیگری ابراز شده است که بر مبنای آن تغییر جنسیت به طور مطلق مجاز و مشروع است که عمده دلایل آن مورد بررسی قرار می گیرد: یکی از دلایل مطلق تغییر جنسیت، اصل اباحه و عدم دلیل بر حرکت آن از طرف شارع است، چون اصل جواز تصرفات است مگر اینکه دلیلی بر ممنوعیت وجود داشته باشد و دلیلی نیز بر حرمت آن در شریعت وجود ندارد. پس چنین عملی ظاهراً مشروع است (موسوی خمینی، ۱۴۱۵: ۶۲۶ و مومن ۱۴۱۵ ق: ۱۰۹).

- نظریه مشروعیت مشروط (دیدگاه سوم)

«نظریه دیگری نیز که در مورد تغییر جنسیت ابراز شده است مشروعیت

مشروط است زیرا مشروعیت هر عملی همانطور که در ماده ۲۱۵ قانون مدنی نیز به آن تصریح شده است منوط به وجود منفعت مشروع عقلایی است در نتیجه تغییر جنسیت در صورتی مشروع است که خواهان دارای مشکل جنسی باشد و پزشک متخصص تغییر جنسیت را برای رفع مشکل او مفید تشخیص دهد در اکثر نظامهای حقوقی نظریه مشروعیت مشروط پذیرفته شده است و کشورهایی که تغییر جنسیت را مشروع اعلام نموده اند، مشروعیت آن را منوط به وجود شرایطی کرده اند» (باریکلو، ۱۳۸۲ : ۷۴).

بخش چهارم: بررسی و نقد سه نظریه موجود در این زمینه (تغییر جنسیت)

- دیدگاه اول ممنوعیت تغییر جنسیت

در این مورد باید اذعان داشت که زمانی باید این عمل را ممنوع کرد که شخص یا اینکه بیمار نباشد و بعد اینکه عملش غیر عقلایی باشد چرا که وقتی شخص بیمار می شود در پی درمان آن می باشد تا درد خود را تسکین دهد لذا تغییر جنسیت نیز برای درمان است تا شخص به جنسیتی که با آن مطابقت دارد و از لحاظ روحی با آن وفق می باشد تغییر دهد بنابراین مراجعه به متخصص جهت تشخیص جنسیت اصلی فرد بیمار و از بین بردن علایم جنسیت غیر اصلی در خنثی بدنی و خنثی روانی نه تنها امری ممنوع نمی تواند باشد بلکه امری شایسته و پسندیده است همانطور که (سوارتز، ۱۹۹۷) ضمن قبول انحصار جنسیت بشر در مذکر و مونث اظهار نموده اند : تعیین جنسیت در زمان ولادت شخص یک پیشگویی است که در مورد خنثی بدنی و یا خنثی روانی این پیشگویی اشتباه بوده و در پیشگویی جنسیت آنان اشتباه شده است و آنان به نوعی می توان گفت از یک نقص برخوردارند که باید برطرف شود.

- دیدگاه دوم مشروعیت تغییر جنسیت

بر این نظریه انتقاداتی وارد است برای مثال (انصاری، ۱۴۱۰ ق تا ص ۵، و حلی ۱۴۱۸ ق، ص ۲۸۶) اظهار نموده اند، عمل مورد اجازه یا مشروط باید دارای منفعت عقلایی مشروع و قابل اعتناء باشد. بنابراین اگر شخصی بدون مشکل بدنی و یا روانی قابل توجه، اقدام به تغییر جنسیت خود نماید چون این عمل تنها دارای منفعت عقلایی مشروع و قابل توجه عقلایی نیست، بلکه شخص را گرفتار بحران



روحي و رواني مي نمايد، مي توان به استناد اين عموماً انجام آن را نامشروع تلقی کرد و نیز دلالت این قاعده بر سلطه انسان بر خودش مخدوش است (مشروعیت) و بر فرض قبول سلطه انسان بر خود همانند سیاق قاعده سلطه بر اموال است که نمی توان با توجه به این قاعده تغییر جنسیت را کلاً مشروع دانست چرا که مرحوم (خویی، بی تا، ص ۱۰۲) معتقدند قاعده سلطه مُشرع نیست و مالک هر تصرفی ولو غیر عقلایی و اسراف می نمی توان در مال خود انجام دهد بلکه باید تصرفی نماید که از دیدگاه عقلاء متعارف و معقول باشد.

– دیدگاه سوم مشروعیت مشروط تغییر جنسیت

دیدگاه سومی که در این مورد بیان شده مشروعیت مشروط است که عقل آن را بیشتر مورد قبول قرار می دهد و ماده ۲۱۵ قانون مدنی نیز به آن تصریح نموده است که منوط بودن به منفعت عقلایی مشروع است لذا تغییر جنسیت زمانی صحیح و مورد قبول می باشد که خواهان دارای مشکل جنسی باشد و دوماً پزشکان متخصص نیز برای برطرف نمودن مشکل تغییر جنسیت را تجویز نمایند که در اکثر نظامهای حقوقی این دیدگاه پذیرفته شده و مورد قبول آنان می باشد و ایران نیز جزء این نظام ها است و مشروعیت مشروط را قبول دارد.

بخش پنجم: بررسی کشورهای که واجد قانونی در زمینه تغییر

جنسیت هستند

در بیشتر کشورها شرایطی برای تغییر جنسیت قرار داده شده است و همچنین سمپاژ یوم سالیانه بین المللی تغییر جنسیت نیز مقررات نمونه توصیه ای را وضع نموده که در نشست هر سال در آن با توجه به یافته های جدید پزشکی تجدید نظر می شود به طور کلی کشورهایی که از لحاظ داشتن یا نداشتن مقررات نسبت به این موضوع را می توان به سه گروه تقسیم نمود: گروه اول کشورهایی مانند آلمان و ترکیه که در این رابطه مقررات مصوب دارند و شرایطی را برای تغییر جنسیت وضع نموده اند. گروه دوم کشورهایی که از لحاظ قانونی مقرراتی ندارند ولی رویه قضایی، مانند انگلستان و فرانسه، یا نمایندگی اداری، مانند استرالیا، شرایطی را وضع نموده و تحت این شرایط تغییر جنسیت انجام می شود. گروه سوم کشورهایی مانند آلبانی که تغییر جنسیت را نامشروع می دانند (دارسکیک، ۱۹۹۸).

بخش ششم: آثار تغییر جنسیت از دیدگاه حقوقی

بند اول: اثر اجتماعی

تغییر جنسیت آثار حقوقی زیادی در قانون ایران دارد زنان با توجه به اینکه نیمی از جمعیت جامعه را تشکیل می دهند و در چند دهه اخیر پا به پای مردان در کارها مشارکت دارند اما در اشتغال به بعضی مناسب منع شده اند از جمله این مشاغل ریاست جمهوری می باشد که در قانون اساسی (اصل ۱۱۴) بیان داشته که رئیس جمهور باید از میان رجال مذهبی و سیاسی مدیر و مدبر تعیین گردد) عده ای (رجال سیاسی) را به معنای (مردان سیاسی) دانسته اند لذا بر این اعتقادند که زنان در ایران حق رئیس جمهور شدن را ندارند فلذا اگر رئیس جمهور در جمهوری اسلامی ایران تغییر جنسیت دهد از ریاست سمت و صلاحیت خود را از دست می دهد در جمهوری اسلامی ایران زنان از شغل قضاوت نیز ممنوع می باشند هر چند که به عنوان مشاور قضایی یا دادیار در قوه قضائیه فعلی زنان اشتغال دارند که در کار خود نیز بسیار موفق هستند ولی در کشورهای غربی این ممنوعیت وجود ندارد و نیز زنان در ایران از پوشیدن لباس و انجام فرایض دینی نیز باید شرایط خاصی را رعایت کنند و بعلاوه اینکه زنان حق امام جماعت شدن و امثال آن را ندارند که ناشی از آداب دینی و عرف در ایران است برخی از این ممنوعیت ها و محرومیت ها با تحولات اجتماعی، احتمالاً تا حدودی مرتفع خواهد شد. بنابراین، تبدیل شدن مرد به زن در ایران دارای آثار مختلف اجتماعی است (هاشمی، ۱۳۹۰).

بند دوم: اثر تغییر جنسیت در مورد ازدواج

موضوع دیگری که بعد از تغییر جنسیت مهم می باشد در خصوص بحث ازدواج است البته باید در خصوص ازدواج قائل به تفکیک شد بین اینکه ازدواج بعد از تغییر جنسیت صورت گرفته است و یا اینکه قبل از تغییر جنسیت صورت گرفته است اگر تغییر جنسیت قبل از ازدواج صورت گرفته باشد مشکلی پیش نخواهد آمد چرا که فرد می تواند با جنس مخالف خود ازدواج کند ولی موضوع اصلی زمانی است که فرد متاهل دست به تغییر جنسیت می زند لذا باید احکام تغییرات صورت گرفته در این ازدواج مشخص شود از جمله بقای ازدواج، نفقه، نحوه تقسیم ارث و موارد دیگر.... لذا اگر مردی و یا زنی جنسیت خود را



تغییر دهد به دلیل اینکه هر دو زوجین هم جنس می شوند و ازدواج دو همجنس در ایران ممکن نیست پس ازدواج آنها باطل می شود. امام خمینی در کتاب تحریر الوسیله در خصوص زوجینی که هم زمان تغییر جنسیت می دهد بقای ازدواج زوجینی را ترجیح می دهد ایشان می گوید اگر زن و مردی به صورت همزمان تغییر جنسیت دهند آیا نکاح باطل می شود یا نکاح آنان باقی است و اگرچه احکام و وظایف تغییر می کند یعنی بر مرد فعلی (که قبلاً زن بوده) نفقه وزن فعلی (که قبلاً مرد بوده) اطاعت و تمکین از شوهر واجب می شود احتیاطاً مستحب این است که مجدداً ازواج کنند و زن با دیگری ازدواج نکند مگر اینکه با اجازه ی هردو طلاق بگیرند هر چند بعید نیست ازدواج آنها همچنان برقرار باشد (خمینی، ۱۳۶۶: ۵۶۲/۲).

بند سوم: اثر تغییر جنسیت بر نفقه

در این خصوص نیز باید قائل به تفکیک شد بین نفقه گذشته و نفقه آینده نظرات اقوا بر این است که نفقه گذشته قابل مطالبه می باشد ولی نفقه آینده به دلیل عدم امکان استمتاع و تمکین، نفقه ساقط می شود.

بند چهارم: اثر تغییر جنسیت بر مهریه

در خصوص مهریه مستفاد از ماده ۱۰۸۲ قانون مدتی (به مجرد عقد نکاح، زن مالک مهر می شود و می تواند هر نوع تصرفی که بخواهد در آن بنماید) لذا زوجه از زمان عقد مالک مهر می شود و حق مطالبه آن را نیز دارد. «بنابراین، مالکیت زوجه بر مهریه، از زمان عقد مستقر است که در اینجا دو فرض پیش می آید: در حالت اول تغییر جنسیت قبل از نزدیکی: انحلال ازدواج، خصوصیات طلاق قبل از مواقعه را ندارد تا نصف مهریه مالکیت زن مستقر است و متشابه فسخ نکاح نیز محسوب نمی گردد تا نصف مهرالسمی در مورد عنن به زوجه و عدم تعلق مهریه به زوجه در سایر موارد انحلال به علت فسخ، قابل تصور باشد ولی با توجه به اینکه تعیین و پرداخت مهر المسمی به منظور تشکیل و ادامه خانواده است و در تغییر جنسیت، ازدواج باطل (منحل) خواهد شد و خانواده منتفی می گردد: بنابراین، علت، تعیین مهر و پرداخت آن از بین رفته است و یا انتفای علت موضوع مهر نیز منتفی است و در صورت پرداخت مهر باید مسترد و اگر در این جریان ضرری به یکی از آنان وارد شده باشد و بین عمل تغییر جنسیت و ضرر مسلم



وارده، رابطه سببیت وجود داشته باشد از طریق مراجع قضایی قابل مطالعه است، در نتیجه هرگاه زوجین هم زمان یا در دو زمان، قبل از مواجهه تغییر جنسیت دهند مهر ساقط خواهد شد» (طریحی، ۱۴۱۶ ق : ۴۲۰). «همچنین اگر زنی بعد از نزدیکی با شوهر خود، تغییر جنسیت بدهد در این صورت نیز مهر المسمی یا مهر المثل وی بر ذمه شوهر سابق نامبرده که قبلاً استقرار یافته، به اعتبار و قوت خود باقی است و مهر زوجه سابق به علت تغییر جنسیت و تبدیل به مرد شدن ساقط نخواهد شد» (امامی، ۱۳۹۲ : ۵۳۳).

– مراحل قانونی اخذ مجوز از پزشکی قانونی

«با مراجعه به صورت خود معرف به مراکز مداخله در بحران های اجتماعی و یا معرفی از سازمان ها، نهادهای، مراکز درمانی، کلیه افرادی که داوطلبانه به مراکز مداخله در بحران های اجتماعی مراجعه کرده یا از طریق سازمان ها یا نهادهای دیگر، پزشکان، روانپزشکان به این مراجع معرفی شوند و خود را به اختلال فوق دانسته و خواستار خدمات فوق باشند و یا از نظر فرد پذیرش دهنده گواهی شود که احتمال دارد فرد دارای اختلال فوق باشد می تواند در این مراکز پذیرش شود. تکمیل فرم پذیرش توسط مسئول پذیرش تشکیل پرونده برای مراجعه کننده، ارجاع به سایر واحدهای تخصصی (روانشناسی مددکاری) پس از پذیرش مراجعه کنندگان توسط تیم تخصصی مورد ارزیابی در زمینه های روانشناختی قرار می گیرند و توسط روانشناس از کلیه مراجعین دارای اختلالات هویت جنسی یا افراد مشکوک به اختلال فوق هستند این ارزیابی انجام می گیرد و هدف از این ارزیابی بررسی وضعیت روانشناختی فعلی مراجع از نظر وجود اختلال هویت جنسی و سایر اختلالات و علایم روانپزشکی همراه است. مددکار اجتماعی از طریق مصاحبه، مشاوره، نسبت به ارزیابی فردی، خانوادگی و اجتماعی مراجعین اقدام می نماید. در صورتی که مراجعین مدارک تشخیص دال بر اختلال هویت جنسی نداشته باشند به منظور تشخیص دقیق تر لازم است تا مصاحبه روانپزشکی نیز انجام گیرد پس از اتمام اقدامات تخصصی به مراجعین و آمادگی آنان برای بازگشت به زندگی اجتماعی با نظر تیم تخصصی به مراجعین و آمادگی آنان برای بازگشت به زندگی اجتماعی با نظر تیم تخصصی ترخیص مراجع اعلام می گردد.

مددکار اجتماعی موظف است به مدت یک سال حداقل ۲ بار از وضعیت مراجعین ترخیص شده مطلع شده و سرکشی های لازم را انجام داده و طی گزارش وضعیت مراجع را به تیم تخصصی اطلاع دهد و در صورتی که نیاز به ارائه خدمات مکمل وجود داشته باشند به ارائه خدمات بپردازند در ایران روال بر این است که برای این افراد در مراکز خاصی به صورت ابتدایی تشکیل پرونده داده شود و سپس پس از حضور در جلسات هفتگی، گروه درمانی به مدت ۶ ماه و اطمینان از اصرار فرد بر تغییر نوع جنسیت همراه با آزمایش کروموزومی به پزشکی قانونی ارجاع شوند تا در صورت تایید و همراهی خانواده بیمار مجوز انجام تغییرات جسمی و عمل جراحی و همینطور تغییر شناسنامه برای وی انجام شود. در مورد روند حقوقی در حال حاضر متقاضیان تغییر جنسیت پس از ثبت درخواست خود در سازمان بهزیستی، به دادگاه فرستاده می شوند و توسط پزشکی قانونی مورد بررسی قرار می گیرند و در صورتی که نیاز آنها به تغییر جنسیت از سوی پزشکی قانونی تایید شود دادگاه بلافاصله اقدام به صدور دستورات لازم برای اقدام به عمل جراحی را می دهد و اقدام به صدور مدارک شناسایی جدید با ذکر جنسیت جدید می نماید تشخیص و اطمینان از وجود تضاد بین جسم و روان به کمک حداقل دو روانپزشک، سپس مراجعه به دادگاه و اعلام دادخواست برای تغییر جنسیت و بعد رجوع به پزشکی قانونی برای تایید اختلالات جنسی توسط پزشکان و روانپزشکان معتمد پزشکی قانونی و در نهایت مراجعه به مراکزی مثل بیمارستان حضرت زهرا(س) در تهران که از طرف وزارت بهداشت برای انجام عمل های تغییر جنسیت معرفی شده اند با طی این مراحل تلاش می شود این افراد به آنچه در اصل هستند باز گردند» (قضایی، ۱۳۷۳: ۵).

بند پنجم: اثر تغییر جنسیت بر عناوین خانواده

«در خصوص عناوین خانوادگی تغییر جنسیت موجب زائل شدن نسب شخص با نزدیکانش نمی شود ولی اینگونه نیست که عناوین قبلی هیچ گونه تغییری نکند تغییر جنسیت محرمیت با محارم را از بین نمی برد و محرمیت باقی است فقط عناوینی نسبت را عوض می کند و اما عناوین فرزندی عمو، عمه، دایی، خاله از عناوین مشترک خانواده می باشند تغییر جنسیت فرد هیچ تغییری در آن عنوان



ایجاد نمی کند به این معنی که اگر کسی تغییر جنسیت دهد از عناوین فرزندى خارج نمى شود، از آنجا که عناوین (پدری) و (مادری) به لحاظ انعقاد نطفه است پس با تغییر جنسیت، این عناوین همچنان باقی است و عنوان (پدری) به عنوان (مادری) تبدیل نمى شود و همچنین عنوان (مادری) به (پدری) تبدیل نمى شود همین مطالب در خصوص (جد) و (جده) نیز صادق است و با تغییر جنسیت عنوان (پدر بزرگ) به (مادر بزرگ) تبدیل نمى گردد و برعکس بعضی از فقهای شیعه، ملاک تعیین عناوین را نسبت های خانوادگی پس از تغییر جنسیت را (عرف) می دانند آیت اله محمد مومنی جز این دسته است». (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۶: ۲۹۴).

بند ششم: تاثیر تغییر جنسیت در مسئولیت مدنی

«مسئولیت مدنی عبارت است از (مسئولیت فرد در مقام خسارتی که شخص یا کسی که تحت مراقبت یا اداره ی شخص است) یا اشیاء تحت حراست وی به دیگری وارد می کند و همچنین مسئولیت شخص بر اثر تخلف از انجام تعهدات ناشی از قرار داد» (یثربی، ۱۳۸۵: ۲۴۰). پس نتیجه ای که از مطلب فوق می توان گرفت این است که شخصی که خسارتی به بار آورده است مسئولیت مدنی بر ذمه او قرار گرفته است ملزم می باشد که آن را جبران نماید لذا تغییر جنسیت در مسئولیت مدنی تاثیری نخواهد داشت و خسارت وارده باید جبران شود.

بند هفتم: تاثیر تغییر جنسیت در مسئولیت کیفری

مسئولیت کیفری، مسئولیت شخصی است که مرتکب جرمی شده باشد م ۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ جرم را اینگونه تعریف می کند (هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است جرم محسوب می شود) در برخی از جرایم و نیز چگونگی اعمال مجازات جنسیت فرد مرتکب جرم تاثیر دارد همچنین تغییر جنسیت فرد قبل از ارتکاب جرم و بعد از ارتکاب جرم نیز می تواند در میزان و نحوه اجرای مجازات مرتکب جرم موثر باشد در اعمال مجازاتها جنسیت فعلی (زمان مجازات) در نظر گرفته می شود برای مثال در شلاق زدن شرایط و چگونگی زدن شلاق در زن و مرد متفاوت می باشد به طوری که شلاق زنان در حالت نشسته و بر روی پوشش لباس آنها زده می

شود ولی شلاق مردان به صورت دراز کشیده و بدون لباس به استثنای پوشش عورت می زنند لذا اگر مرتکب مرد باشد و قبل از مجازات تغییر جنسیت داده و زن شود. به روشی که زنان شلاق می خورند شلاق زده خواهد شد و برعکس، و اگر مردی اولاد خود را بکشد و سپس تغییر جنسیت دهد و به زن تبدیل شود تغییر جنسیت ایشان هیچ تاثیری در نفی معافیت قصاص او ندارد چرا که ملاک نفی قصاص، پدر و جد پدری بودن است که با تغییر جنسیت از بین نرفته است هر چند که جنسیت اش تغییر نماید.

بند هشتم: مسئولیت عاقله بر فروعات دیه بر اثر تغییر جنسیت

ماده ۴۶۸ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ مقرر می دارد(عاقله عبارت از پدر، پسر و بستگان ذکور نسبی پدری و مادری یا پدری به ترتیب طبقات ارث است. همه کسانی که در زمان فوت می توانند ارث ببرند به صورت مساوی مکلف به پرداخته دیه می باشند) لذا با توجه به این ماده و همچنین قاعده فقهی (من له الغنم فعلیه الغرم) هر کس به غنیمت می برد غرامت نیز باید بدهد پس اگر زنی تغییر جنسیت بدهد همانگونه که فایده های جنس ذکور را دارا می شود، باید خساراتی را که از تغییر جنسیت ممکن است پیش آید را نیز متحمل شود(Abaszadeh, ۲۰۱۳).

بند نهم: تاثیر جنسیت در قصاص

«تغییر جنسیت مانع از اعمال قصاص نمی شود و اگر فرد سالمی، شخص تغییر جنسیت داده ای را به قتل برساند، در صورت وجود شرایط، قصاص می شود و تغییر جنسیت مقتول، تاثیری در قصاص ندارد و ملاک پرداخت یا عدم پرداخت تفاضل دیه، جنسیت قاتل در حین اجرای مجازات قصاص است. تغییر جنسیت مرتد، تاکنون هیچ یک از فقهای اسلامی اظهار نظری نکرده اند از نظر اصول کلی تکالیف شرعی، قاطبه فقها بر این اعتقادند که تکالیف شرعی می بایست منطبق بر جنسیت فعلی مکلف باشند و احکام شرعی، متناسب با ظاهر افراد است، پس مکلف، موظف به اجرای احکام شرعی متناسب با جنسیت وی پس از تغییر جنسیت است اما در خصوص اعمال مجازات ها، اصل تفسیر مضیق حکم فرماست و تفسیر قوانین جزایی به نفع متهم اصلح است» (کاتوزیان، ۱۳۹۰، ۸۳).

بخش هفتم: نظر دادگاه اروپایی در خصوص تغییر جنسیت

دادگاه اروپایی حقوق بشر در یکی از اولین پرونده های مربوط به تغییر جنسیت، رای به رد درخواست متقاضی مبنی بر اصلاح ذکر جنسیت (مذکر به مونث و یا بالعکس) بر روی مدارک ثبت تولد داد. دادگاه اروپایی حقوق بشر با رد این دادخواست اعلام می دارد که بریتانیای کبیر، تا حد ممکن و متناسب با چارچوب حقوقی این کشور درخواست متقاضی را مبنی بر تغییر نام اجابت کرده است و لیکن اصلاح جنسیت بر روی مدارک شناسنامه در این کشور امکانپذیر نبوده است، اما شخص می تواند مدارک رسمی دیگر را با ذکر جنسیت انتخاب شده دریافت نماید. در واقع دادگاه در این رأی به حدود مداخله دولت در زندگی افراد می پردازد و آن را در مواقعی که پای نفع عمومی در میان باشد جایز می شمارد. در تفسیر این رای می توان به سخنی از ژوژ گوریچ جامعه شناس و حقوقدان فرانسوی اشاره کرد که بنابر آن «حقوق یکجانبه یا دوجانبه نیست و مختص تنها یک فرد یا اجتماع نمی باشد، حقوق پدیده ای اجتماعی و چند جانبه است که بدنبال برقراری تعادل میان منفعت شخصی و منفعت اجتماعی می باشد» (Antonor, ۲۰۱۶, PP. ۵۰۳-۵۱۲).

نتیجه گیری

با توجه به مطالعات صورت گرفته در این زمینه (تغییر جنسیت یا تعیین جنسیت)، در بسیاری از کشورهای جهان و همچنین کشور ایران بحث تغییر جنسیت یا تعیین جنسیت از زمانهای گذشته وجود داشته و این بیماران را که در به وجود آمدن آن و شرایط جسمانی شان هیچ نقشی نداشته اند و قربانی یک بیماری شده اند که تحت تاثیر عوامل مختلفی از جمله عوامل آب و هوایی، امواج مغناطیسی، مصرف داروهای شیمیایی و امور دیگر که سبب دوجنسه متولد شدن این اشخاص شده است و در کنار بیماری این افراد دید منفی که افراد خانواده و جامعه که نسبت به اینان دارند باعث ناراحتی روحی و روانی و همچنین منزوی شدن آنان شده است ولی رفته رفته با پیشرفت علم و تبیین شرایط این افراد به جامعه و افراد خانواده آنها باعث شده که آنها بیشتر ترغیب به تغییر جنسیت شوند و به جنسیتی که از لحاظ روحی و جسمی به آن نزدیکترند تبدیل شوند و



همچنین یافته های پزشکی نشان دهنده این می باشد که بعد از تغییر جنسیت سلامت جسمانی این افراد بعد از عمل جراحی کاهش یافته است و البته اکثریت این افراد علی رغم سختی های پیش رو از عمل جراحی رضایت داشته اند چرا که بعد از عمل جراحی به ثبات در هویت جنسی رسیده اند و رفتارهای جنسی و یا ویژگی های فیزیولوژیک فرد، در حوزه روانشناختی نتایج اش عموماً حاکی از بهبود کیفیت روابط بین فردی و عملکرد اجتماعی متعاقب عمل جراحی تغییر جنسیت می باشد و در حوزه های حقوقی و کیفری نیز دارای آثار و احکام ویژه بعد از تغییر جنسیت می باشد که نه تنها بر خود اشخاص بلکه به نزدیکان (خانواده) آنان نیز تاثیر گذار می باشد از جمله بحث ارث بری، نکاح، شهادت دادن، در انتصاب به بعضی از مناصب شغلی و غیره.



منابع و مأخذ

- ۱- جنابی قدس، ماریه؛ پور ابراهیمی، محمد؛ دلاوری؛ عبدالرضا؛ عابدی گزل آبادی، رضا (۱۴۰۰) کیفیت زندگی متعاقب عمل جراحی تغییر جنسیت مرد به زن: یک مطالعه مروری روایتی، نشریه علوم سیستماتیک در علوم پزشکی، بهار ۱۴۰۱، دوره ۲، شماره ۱، ص ۶۱-۷۴.
- ۲- امامی، اسدالله (۱۳۹۸) آثار حقوقی تغییر جنسیت افراد دوجنسی، فصل نامه تخصصی دانشنامه حقوقی ۱۳۹۸، شماره ۲، ص ۱۱-۳۱.
- ۳- سادات موسوی مبارکه، محبوبه و نوایی لواسانی، اکرم؛ (۱۳۹۷) بررسی تغییر جنسیت زنان از دیدگاه فقهی و حقوقی در ایران، پژوهش نامه زنان، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی؛ فصل نامه علمی-پژوهشی، سال نهم، شماره سوم پاییز ۱۳۹۷، ۱۱۵-۱۴۰.
- ۴- کاویانی فرد، حمید؛ عباسیان پور اسکانلو، پیمان؛ شفیعی مازندرانی، سید محمد؛ (۱۴۰۰) بررسی تحلیلی ادله قرآنی و فقهی حقوق اشخاص ترنس بعد از تغییر جنسیت با تکیه بر آرای امام خمینی؛ فصلنامه علمی پژوهشی قرآن و طب، دوره ۶، شماره ۳، پاییز، ۱۴۰۰، ۱۲۲-۱۳۲.
- ۵- جنابی قدس، ماریه؛ پور ابراهیمی، محمد؛ دلاوری، عبدالرضا؛ عابدی گزل آبادی، رضا (۱۴۰۰) کیفیت زندگی متعاقب عمل جراحی تغییر جنسیت مرد به زن: یک مطالعه مروری روایتی، نشریه علوم سیستماتیک در علوم پزشکی، بهار ۱۴۰۱، دوره ۲، شماره ۱، ص ۶۱-۷۴.
- ۶- کریمی نیا، محمد مهدی؛ بررسی مستندات قرآنی حکم تغییر جنسیت و آثار فقهی آن، مجله و قرآن فقه و حقوق اسلامی، شماره ۶، بهار و تابستان ۱۳۹۶.
- ۷- ویسی، اصلان؛ نظری، احسان؛ جایگاه تغییر جنسیت در نظام حقوقی ایران، انتشارات جنگل، چاپ اول، ۱۳۹۵.
- ۸- ملک زاده، فهیمه؛ محمدی، مهشید؛ (۱۳۹۷) بررسی تغییر جنسیت در فقه و حقوق، مجله نامه الهیات، سال یازدهم، شماره چهل و پنجم، زمستان ۱۳۹۷، ۶۹-۹۱.
- ۹- کاویانی فرد، حمید؛ عباسیان پور اسکانلو، پیمان؛ شفیعی مازندرانی، سید



محمد؛ (۱۴۰۰) بررسی تحلیلی ادله قرآنی و فقهی اشخاص ترنس بعد از تغییر جنسیت با تکیه به آرای امام خمینی؛ فصلنامه علمی پژوهشی قرآن و طب، دوره ۶۵، شماره ۳، پاییز، ۱۴۰۰، ۱۲۲-۱۳۲.

۱۰- سبحانی، آیت الله الشیخ الجعفر، (۱۳۹۱)، تغییر جنس فی الشریعه الاسلامیه، مندرج در مجله فصلنامه فقه اهل بیت (عربی) وابسته به موسسه دایره المعارف فقه اسلامی، شماره ۶۵.

۱۱- یزدان پناه، لیلا و صمدیان، فاطمه؛ بررسی اختلال هویت جنسیتی با تاکید بر نقش خانواده، مطالعات اجتماعی ایران، سال پنجم، شماره ۱، بهار ۱۳۹۰.

۱۲- سادات موسوی مبارکه محبوبه و نوایی لواسانی، اکرم (۱۳۹۷) بررسی تغییر جنسیت زنان از دیدگاه فقهی و حقوقی در ایران، پژوهش نامه زنان پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، فصل نامه علمی-پژوهشی، سال نهم، شماره سوم، پاییز ۱۳۹۷، ۱۱۵-۱۴۰.

۱۳- مدنی تبریزی، سید یوسف؛ المسائل المستحدثه (چاپ چهارم؛ قم، انتشارات دهقانی، ۱۴۱۶ه ق).

۱۴- موهن، شیخ محمد؛ کلمات سدیدة (قم، موسسه نشر اسلامی، ۱۴۱۵ ه ق)
۱۵- باریکلو، علی رضا (۱۳۸۲) وضعیت تغییر جنسیت، اندیشه های حقوقی، سال اول، شماره پنجم، زمستان ۱۳۸۲ ص ۸۶-۶۳.

۱۶- انصاری، شیخ مرتضی، مکاسب، جلد ۳ (بیروت، موسسه النعمات، ۱۴۱۰ ه ق)

۱۷- خویی، سید ابوالقاسم، مصباح الفقاهه، محمد علی توحیدی، ج ۲ (قم، موسسه انصاریان، بی تا).

۱۸- هاشمی، سید حسین، علامه فضل الله و تغییر جنسیت از منظر قرآن، فصلنامه پژوهش های قرآنی، شماره ۶۵-۶۶ بهار و تابستان ۱۳۹۰.

۱۹- الموسوی الخمینی، سید روح الله، تحریر الوسیله، جلد دوم، انتشارات مکتبه اعتماد الکاظمی، ۱۳۶۶.

۲۰- جعفری لنگرودی، محمد جعفر، حقوق خانواده، انتشارات گنج دانش، چاپ چهارم، ۱۳۸۶.



- ۲۱- یثربی، سید محمد علی، درسنامه قواعد فقه استدلالی (۱)، انتشارات شایک، چاپ اول، ۱۳۸۵.
- ۲۲- کاتوزیان، ناصر، قواعد عمومی قراردادها، جلد چهارم، انتشارات سهامی انتشار، چاپ ششم، ۱۳۹۰.
- ۲۳- طریحی، فخرالدین؛ مجمع البحرین، چاپ سوم، تهران، کتاب فروشی مرتضوی، ۱۴۱۶ ق.
- ۲۴- امامی، اسداله، مطالعه تطبیقی نسب و تغییر جنسیت در حقوق ایران و فرانسه، انتشارات میزان چاپ اول، بهار ۱۳۹۲.
- ۲۵- قضایی، صمد؛ پزشکی قانونی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ سوم، خرداد ۱۳۷۳.

۱-Raeesi F, Nasehi A. Gender Identity Disorder. ۱۵, editor : seda public ; ۲۰۰۴.

۲-Asghari M.saberi SM, Rezaee o, Doulatshai B. Mental Disorders prevalence in patients with GID. Iranian journal of forensic medicine ۲۰۰۷ ; ۱۳(۳) : ۱۸۱-۶.

۳-Da silva DC, Schwarz K, fontanari AMV, costa AB, Massuda R, wenrques AA, et al. whoool-۱۰۰ before and after sex reassignment surgery in frazilian male-to-female transsexual individuals. the journal of sexual medicine. ۲۰۱۶; ۱۳(۶) : ۹۸۸-

۹۳. <https://doi.org/10.1013/j.jsxm.2016.03.337> pmid: ۲۷۱۱۷۵۲۹.

۴-Lawrence AA. factors associated with satisfaction or reassignment surgery. archives of sexual behavior. ۲۰۰۳: ۳۲(۴) : ۲۹۹-۳۱۵.

۵-Swartz, louis, M, LL RN, Updated look at legal responses to transsexualism, the international journal of transgenderism, volume number ۲, October-December ۱۹۹۷. <http://www.symposin.com/igt/ijtco201.htm>.

۶-Draskic, marija, the legal Issue of transsexualism, the international



journal of transgenderism, volume ۲, number۲.april june

۱۹۹۸.http://www.symposion.com/ijt/ijtc_۰۴۰۳.htm.

۷-Abaszadeh R,Asadi A,Ganji MH.The effects of Thrans sexuality in crimes and Punishments.۲۰۱۳;۴۶(۲). ۲۹۹-۳۲۰.

۸-Antonov,Mikhail; Ia theoie dudroitde Gorges Gurvich etses origins philosphigues russes ,Droit et societe ,۲۰۱۶.